

V. Geresits Gizella

„Mondataink üde tisztását kutatom”

(Jegyzetek Lángi Péter *Késői invokáció* című kötetéről)

Az ezredfordulón egyre inkább mindennapi tapasztalatunkká válik a szellemi erők intenzitásának növekedése, s egyre sürgetőbben tudatosodik a szellemi-lelki rendtétel szükségessége. Ha az ember a szintézissteremtés céljával birtokolja a világ- és önmegértés gondolati mélységeit a műveltség szükséges elemeivel, s az érzelmi megélés erősségével együtt, akkor a számvetés és rendteremtés alkotói gesztusa megjelenhet a líra műnemében is. Ekkor méltóképpen eshetnek egybe a személyes lét élményköreivel kisebb-nagyobb közösségek sensus communisának (legnemesebb közösségi érzületének) értéktartományai. E komplex tartalmak ígéretével veheti kézbe minden verskedvelő a Keszthelyen élő Lángi Péternek a Pannon Írók Társasága kiadásában idén megjelent verseskötetét. 1994-2008 között íródtak a kötet versei, melyek a nyugdíjas éveit élő középiskolai magyartanár számvetését tartalmazzák. Keszthely város diákjai, tanár kollégák és ünnepélyek, megemlékezések alkalmi közösségei hallhatták már őt, verseit olvashatták a Fejér Megyei Hírlapban, a Zalai Hírlapban, a Pannon Tükörben, a Hévíz, valamint a Hírel és a Vár c. rangos országos folyóiratokban, írásai megjelentek antológiákban is (Helikon öröksége – Keszthely, 1977, Őszidő – Tatabánya, 2004, Őszidő II. – Tatabánya, 2006).

A hangzásban, stilsztikumokban és gazdag jelentéstartalomban is szigorú mértékkel kiszabott vers-világok bejárásakor meg-megáll az olvasói figyelem a kimondás szépségén, elidőz a megnevezés könnyedségén vagy éppen inkább feszességén, és alászáll az alkotó személyes sorsának mélységeibe. Alászáll, és nem hiszi el: a 68 éves Lángi Péter költő és műfordító első kötetét tartja a kezében. A magyar nyelv és irodalom tanáraként nemzedékek sorának tanított irodalomtörténetet, stilsztikát, szövegtant, s a tudós bölcsészdoktor tanár nemcsak megmutatta, hanem élte is a nyelvi megjelenítés szépséges drámáját – nevelt és nevelő együttlétének termékeny feszültségében. Lángi Péter elsőkötetes költő? – kérdezzük hitetlenkedve.

Ám a verseskötet itt fekszik előttünk a „pannon égbolt alatt” (szerkesztő), s biztos megtalálja helyét, nemcsak Pannónia szellemi tükreiben, de nemzeti líráinkban is. Napjainkban ugyanis „nagyon megszükkültünk” „magyarságba” (Bessenyei György), mert megfogyatkoztunk Életben, megsebzódtunk léleekben. Rongálódtunk anyanyelvünkben is, mind

pontosságában, mind szépségében, nemzeti nyelvváltozatainknak majdnem mindegyik területén, ám a költői nyelvbe lehelt gondolati elrendezettség szépségében és intellektualitásában, az önkimondás fegyelmeztségében még inkább. Nagyon is itt van az ideje, hogy a szépség, a természetesség és a gondolat fegyelme együtt teremtdőjék, ismét egymásra találjon a költői nyelvezetben, nem, mint pusztá forma, hanem mint a megjelenítés értékesége és érvényessége. Úgy, ahogyan az ifjú, még hégelianus Lukács György mondja valahol: „minden igazi vers misztérium... Nagyon is

itt van az ideje annak tehát, hogy a kvázi-költészet, a gondolati felületesség és nyelvi rendetlenség elnémuljon, s végre megszólaljon a költő, szólván: Mondataink üde tisztását kutatom" (Magyarországi levelek, 7.).

I. „Mély gödörben, mondd, az ember derűt hogy talál?” – a kötet címadó verse, az *Elkészt invokáció* (L. J. nagyapámhoz) e létfájdalmat s az „ezüstfémű öregember”-t, „Ferenc József katonájá”-t, a „hétnyelvű kovács”-ot állítja a szöveg-egész gondolati centrumába. Az olvasó számára ekkor tárul fel az *invokáció* rejtett értelme, s e mélygödörnyi világban egymásra vetül a háború dúlta közös emberi-nemzeti sors és a személyesen megélt jelen:

„Ott a körfal, odvas zápfog,
törökkori rom
itt a szétlőtt prësház tátong,
emészti a gyom.
De szőlők közt gondos kapa
jár s igaz mese
Nyersen csattan a szerb szava:
Sztój, pusku dole!”

E reprezentatív alkotásban nemcsak a történelmi múlt tárul fel, hanem a népmesei szépségű természetvilág, mint az ember első otthona, benne a nagyapai „meseszó”, völgy, forrás, „parányi tó”. E francia alexandrin 13 szótagos, 8-5 szótagosztású soraiban – Radnóti németes, „nibelungizált” alexandrinjában, az *Erőltetett menetben* 7-6-os szótagosztással – cezúra (sormetszet) választja el a rövidebb sorrészeket.

Ez a költészet mégsem kinyilatkoztató: narratívája úgy feszes és gondosan kiszabott, hogy nem téved merő idealitásba, „üres absztrakciókba” (Hamvas Béla). Ezt tükrözi a kötet tematikája is: az eredet, a szűkebb pátriát követően a tágabb haza, majd Európa kultúráját reprezentáló városok árgus szemmel, ezután az emberközi kapcsolatok visszasságai, a szülőföld és a haza nagyjai, majd a legszebbek következnek, a fiktív levelek, episztolák Mikes Kelemen nyelvén. Végül a versvilág horizontja a családra, a fiakra, az élet folytatásának szép ígéreteiként az unokákra szűkül, s a kötet záró akkordjaként 6 idegen vers remekbe szabott műfordítását tartalmazza. E gazdag tematika láttán is indokolt, hogy kísérletet tegyünk Lángi Péter költői narratívájának és stílusának megközelítésére.

A poéta narratívája és esztétikája a nyugatos lírának újhordas költői hagyományaihoz áll közelebb. Költői nyelvezete Pilinszky metaforikus tömörségére és Nemes Nagy Ágnes férfias racionalizmusára is emlékeztet, élő líránk nagyjai közül pedig Lator Lászlónak szenzuális világhézagokkal gazdagított intellektualizmusát és gazdag formakultúráját idézi meg. Nem retorikus, nem indulati fogantatású költészet az övé, de nem is vértelenül intellektuális. Mint a jó Szellem

atya képviselője, számba veszi birtokolt valóságát, természetet, tárgyakat, embereket, s mint jó gazda, a hagyományörzés gesztusával olt, nemesít, örökít (A vén regula, Két emlékmű, Magyarországi levelek, stb.).

II. „a romfal vág szemembe, és fülembé régi bős hang: ‘Számolj, Péter!’” (*Számolj, Péter!*)

A kötet nyitóverse a lelkiismeret életterhét, bűn és bűnhődés egymásból következését szemlélteti, mely mintha egyszerre a kívülállás, egyszerre a belülről megélés határmezsgyéjén történnék, s mindez a szellemi tartását már megformált én-nek a történetmondáshoz szükséges tárgyilagosságából és bölcsességéből ered. Oly módon teszi tárgyá önmagát e lírai önszemlélésben, hogy kikerüli az önazonosság „csapdját” (Claude Lévi-Strauss), mely a lírai önmegjelenítés során sokszorozottan érvényesül (s legrosszabb esetben elvihet az „alanyi költészet” zsákutcájába, melybe a Lángiéhoz hasonló gazdag műveltséggel is betévedhet a költő, nagyon messzire az objektív líra világos „tisztásai”-tól).

A nyitóversben Orseolo Péter jelenik meg, aki Szent István utódaként sem tudta követni a szent király elveit, s hazánk a német-római császár hűbérese lett. Ekkor Zámoly Árpád-kori templomában megvakították, s a monda szerint itt hangzott el: „Számolj, Péter, bűneidért!” E „bős hang” refrénszerűen ismétlődik a történetmondás során, s amikor felnőtt én-jét szembesíti a költő a gyermekivel, hitként, igazságként és életként jelenik meg a versben:

„Ott élt az Isten még az égben
kamasz szellők az élet illatát
hozták, sok pelyhes álom járta át
szívem, s bár mondtam bűnbánó imát,
hallottam mégis: ‘Számolj, Péter!’”

A kötet első versciklusa a *„Zámolyi mozaikok”*. Az Árpád-kori templomrom verskezdő kérdéseiben állítás foglaltatik: e templomrom „Megkövült zászló” is, a „múlt síremléke” is, „imára hív”-ó szent hely is az emlékezésben, ellenképe a háború szántotta világnak. Majd e templom-centrumból induló költői emlékezet hangnemváltással idézi fel a falucskán átkanyargó Burján-patakot. Narrációja a gyermekének mesét mondó édesapáé, ezt szolgálják a megszemélyesítések, ahogyan a mesemondásnak szép rendjébe simulnak a folyót feminin erőként megjelenítő képek. Látjuk a gyermeki múlt fölé teremtő és megbocsátó szeretettel hajló felnőttet is e szépségesen tömör kép-párhuzamban: „Tenyeremre veszek / fanyarédes vackor: / pörögnek arcaid / borzas kisgyerekkor.” S ragyognak a késői Arany János metaforikus látásmódjának tiszta képei: „Hőfém nagyapám / napom gömbölyíti, / víg szöcskéit a rét, / szikráit röpíti.”

Élménytartalomban és zenei természetében eltérő hangulatú a *Táncol a vágyam*, amely a kiskamasz életörömét ábrázolja, megjeleníti a munka emberi-

természeti dinamikáját, a betakarítás monumentális látvány-elemeit a gyermeki szem látta apró tárgyi részletekkel együtt, a „most” múlhatatlanságának varázslatos jelenében: „Nem fanyalodtak el az eggek, / most takarodnak a szekerek”, „Asztag emelkedik, oda nézz / Hú de hatalmas ez az egész!”

Mind a gyermek érzelmeiben, mind a kinti világban izzanak a mozgás friss erői, ezt közvetítik a ritmusváltás gazdag variációi. A kiskamasz szemével látjuk, amint „szérüre fordul” a hatalmas „rakomány”, tetején a lelkesedő-csodálkozó gyermekkel. A vers jelentés-áramában így hullámoz a kiskamasz életöröme, a lelkesültség, az otthon-lét bizonyosságának életérzése. Kár, hogy a polgári ízlésvilághoz kötődő címnek – *Táncol a vágyam* – mai nyelvismeretünkben is közhelyszerű szóhangulata nem illik a versben megrajzolt helyzet- és jellemképhez. (Nem így *Az elcsépelet szerelem*-ben!)

A boldog gyermekkor versvilágából éles váltással lépünk a pusztulás színterére, a *Két emlékmű* elé. Az első az „örök katoná”-é: „bennem Ady, Babits, Gyóni ezerszáz sora, / Móricz áldozat-gyilkosa...” – s villan bennünk a gyilkossá tett paraszt katona emlékképe, Ady Mesebeli Jánosé is talán, s az élő áldozatok sorában ott áll az egyre némább nagyapa is, mert „lelkében csendfaló mély seb tátong”. Káoszt érzékeltető dúltság uralkodik a ritmikai formában, mélység és sötétség az események színterén. Az „örök katona” megjelenési formái az emlékezésben egymásra fényképeződnek, a jelen emléktörédei látomássá nőnek: „Kitüremkedik kőből, időből / - gondosan lapátolt halom a földből - / az örök katona. / Ott látom őt is, nagyapámat, legyűri bár a kapcavilágot, / lelkében csendfaló mély seb tátong.”

A második emlékmű az édesapáé, „nem bronzból, fából, kőből épült”, hanem a lélekben, „halálig hordozott fájdalomból”. E kettős gondolat között feszülnek a fájó emléktörédek, a térben egyre táguló, világ-eseményre szélesedő halálók körei és a tört életívek. A „gyermeki nyugalom falán” „repedt” „rés”-ek „félelem járta tárná”-vá mélyesülnek a felnőtt szívében, egymásba omlanak a kint és a bent valóság-síkjai, ahogyan az emberi-tárgyi környezet sebei a lélekbe hatolnak. A vers teljes értékszerkezetét a megrendültség erejével hatja át a rongáltság gyógyíthatatlanságának gondolata, a tragikum folytonos érlelődésének, a pusztulás jelenvalóságának iszonyata.

III. „Tanítsz, hogy a földön, / veszni fordult gyöngyön / rám is szállt az ősi juss” (A költő dicsérete)

A kötet szerkesztés utolsó ellenpontja a *Szellemidézés*. Súlyos verseiben a művészet, a tudomány s a „hely” géniuszát őrző nagyjaink karakterét rajzolja meg a költő, közöttük *Nagyváthy Jánosét*. A tanárköltő tiszteleg iskolájának névadója előtt, mind a megidézethez, mind az idézőhöz méltó nyelvezettel, s illő verszenével, az aszklepiadészi strófa képlet súlyosan archaikus

ritmusával. A vers hőse a XVIII. századvég tudósa, a világ első felsőfokú gazdasági intézetének szervezője-igazgatója és Festetich jóra inspirálója. Lángi minden ízében tökéletes verset alkotott a pillanatból, amikor a tudósban a Festetich-konfliktus fájdalma „sajdul”. Az egyetlen tömbből faragott vers-élmémű a szépségesen súlyos Berzsényi-nyelvezettel idézi meg a tétlenségre szorított tudós magányát, majd kitörését, cselekvő bátorságát. Látjuk, amint a ma költője a képzeletében megjelenő valóság-tömbökről lefaragja a felesleget, s megmaradnak a karakter lélekállapotát tükröző tömör mondat- és ritmikai szerkezetek. Elénk áll a csurgói valóság nehézkessége, alkalom, tér, eszközök szűkösége, s mindebben a lelkiismerettel és zsenialitással megáldott tudós felismerése, lelki-szellemi újjászületése.

A Szellemidézés versciklusát a kötet alapműve zárja, *Az idő rövid történései? (Hódolat és kérdés Stephen W. Hawkingnak)*. E szintézisvers a mikro- és makrovilág megértésének, egységes leírásának tudósi küzdelmét ábrázolja négytételben, négy-aspektusú kérdésfeltevéssel. A szabad verses formában feltárul az Einstein megalkotta univerzum-modell, a gömbszerűen táguló világegyetem látomása: „Milliárd billiárd (...) / hullámszámhozánk, az égi ragyogások / a múltból, sok talányos fénynyalábok, / s fotonnyi életünkben fókuszálnak?”. Ebben a versben igen nagy a feszítettség a nyelvi tömörség és a gondolati komplexitás között, ám értelme mégis megnyílik előttünk. Anyagba zártágunk kérdései sorjázna, felvillan a heisenbergi gondolat sugalma: a téridő homokórájában sorsunkat múltunk és jelenünk fénytölcseré öleli át, s ami ezen túl van, csak logikával, hipotetikusan közelíthető meg. A vers Hawkingot faggatva búcsúzik az olvasótól: „legyőzött testbe zárva-alázva azértis legyintsz halálra, (...)csak azértis?” E tragikus létfelfogás nem a szívtudatú lényé, hanem a materiába zárt emberé, a rációra csupasztított megismerésé. Hőse „fagylaló ész”-szel (Madách) öli el lélekerejét, a racionalitás pusztájában keres elfogadható világmagyarázatot. Ott mit találhatna mást, mint a luciferi választ – sejtí a szívtudatú versolvasó.

IV. „Mondatainküdetisztásatkutatom” (Magyarországi levelek)

A legszebb és legegységesebb versciklushoz érkezünk. Mikes Kelemen nyelvén hét levél szól jelenbeli honi állapotainkról. Fiktív levelek ezek, a megszólított maga Mikes Kelemen, s a költő önmagát ’zágoni’ „kisöccsének nevezi, őt pedig „Édes Bátyám”-nak titulálja. Íme a legszebb titulus: „Édes Bátyám, zágoni Kelemen!” A levélműfaj a téma többirányú megközelítését teszi lehetővé, a jellemzett valóságot magyarság és történetiség fölé lebegteti, néhol Kölcsey, Vörösmarty ígéretes nyelvén: „épp örök számkivetésünkön töprengtem, (...) Ígért Tündérországunk fürkesszük, ámde csupán szürkellő nagyköpönyegjét sejtjük: néma jövő ködfelhős hegyeit”. A szövegeket áthatja a

régmúlt familiáris hangneme, a figyelmességbe rejtett gyöngédség, a hagyományból táplálkozó tisztelet és kedvesség. Szeretni tanít nyelvet, honfitársat, nemzetet. Mindennek hitelességét szolgálják a nyelvi archaizmusok („Nám, ugye, édes Bátyám, ismeri kéd?” – „nám”: lám, „kéd”: kend). Nagyon szép alázattal és alkotói tudatossággal fonódik itt egybe Erdélynek zamatos, XVIII. századi nyelve az episztola megtöretett metrumaival. A levelek verses formában íródtak, ritmus- és rímrendszer rejtettebben érvényesül. Mind a hét levél hol penta-, hol hexametrikus ritmusú, hol pedig az adóniszi kolón következik. Azonban valószínűbb, hogy a költő a régi magyar nyelvből ismert daktilikus sorok mintáját követi, azt társítja adoniszti kolónnal, mint Arany János, s mint Radnóti tette.

A levelek költői „tézisei”: teljes nemzeti közösségünk „sorsunk Rodostavában” él, száműzetetett az igazság, a rend és az erkölcs, „nyakunkon kalmakánnal, (...) sok-sok mélysebes úri vagánnyal, / és ilyen és amolyan vezírrrel”. Életünket csak magánemberi kapcsolatainkban vagyunk képesek elhordozni, lélekkel itt töltekezni. De mégis, „halálom átüt”-ő szerelemmel kell szerelnünk hazánkat: „Mázsás rajt a pecsét, a halálom is átüt. / Édes Bátyám, Zágont mégse feledjük”. A szív és a lélek országos telében élünk, „Karmok az ágak, ködbe fogódnak. / Fénye török s a gerince a szónak. / Gyűlik a szenny”. A magyar – a saját hazájában! – rosszul tartott vendég, s az információs társadalom külső-belső rombolódása már végzetserű: „Nem fagnak be a hírek, akármily vad hidegek / járnak bé Pannónia városait, (...) szennyezték, mérgezték, elapadt, kiáradt, (...) ellopták, rongálták, (...) a jók, az igazak hiszékeny bolondok”. A magyar közember valójában szolgáló-létét éli saját hazájában: „Néha, ha kedvük szottyán, pár falatocskát löknek elének”. Látható, hogy e szövegrészek költői allúzió-technikájában minden tárgyat, jelenséget politikai és erkölcsi állapotainkra utaló „objektív korrelatív”-ként (tárgyi megfelelőjeként) kell értelmeznünk. A 7. számú levél, a legszebb, történelmi szerepvers nyelvünk állapotáról, méltóképpen a Baróti Szabó, Kölcsey, Füst Milán, Márai, Illyés, Csoóri alkotta versek magasztosságához, perlekedésük hevületéhez. Lelkesülten szól a költő nyelvünk eredeti szépségéről, s szomorúan alig megállítható romlásáról: „Mondataink üde tisztását kutatom. / Mára benőtte, -takarta a gyom!” A flóra pusztulásának képeiben sorjáznak a romlás nyelvi jelenségei: grammatikai rendszerünk széttrörik, mert „törnek a törzsek”, stílusunk hajdani ékességének „barna humusz”-ában „trágár aljnövényzet vájkál”, „szólomok indáznak, gabalyodnak”. A levél utolsó szavai mégis a tiszta forrásból merítés lehetőségét példázzák, tanítanak, jóra biztatnak: „szomjamat oltani forrás csábít, / sütkérezni napon zöld pázsit. / Így hát kédnek a kétszázhet levelén, / édes Bátyám, gyakran elandalodom”.

V. „kiragyognak a könnyek alól a szemek, / puha lánc köt össze, a szép szeretet” (Karácsony)

A kötet záró ciklusa a „Családom, csigaházam” című. A költő mintha legszeretettebbjeit nem akarta volna elkeverni a világ rongált dolgai közé. Kifejező a „csigaház” metafora, mely a szükséges védelmet, ugyanakkor e védelem törekenységét is szemlélteti. A ciklus nyitó versének képei is ezt ábrázolják, Ady korfestésére emlékeztető atmoszférával: „Felhertelt érdes érdekek / csörtetnek, csapkolódnak. / Jjeden rebben szerzte csend- / je éltető bokornak.”. „Bozótvilágban” élünk, a kiismerhetetlenségek közegében, vadak üldözöttjei vagyunk, a lélek egyetlen védelme a család, a humanizált intimszféra. A védelem belül van, a szerethetők és a szerethetők csendes jelenlétében, a szívben és az emlékezésben. Ott él a „lángra lobbant tüdő”-jú dédapa, s a másik, a földdel „birkózó”, aki „gyökérjárt gyomrába önmagát vetette”, az unokáit rejtő-védő nagyanya, kinek „szoknyája dzsungelnyi nagyra nőtt”, a nagyapa, az „ezüstfehér öregember”, a „szívós-tüskés vadvirág”, a „vadrózsa”-nagyanya, Ódor sógor, aki „a Vértes délfelén ül kajla égbolttal fején”. (Méltóképpen József Attilához, micsoda feszültség, jelentés-telítettség a képekben!) Az édesanyát köszöntő *Soká még* című vers első sorait pedig mintha Arany írta volna: „Kócos a ház, fala lomha, / ablaka is hunyorog, / hull az idő reve, lombja: perc potyog, óra, napok”. Megható a gyöngédség és egyszerűség tiszta zenéje a feleséget köszöntő versben: Szeptemberi pajkos szelek / dajkálgatják drága neved, / orgonán búgó ária, / ünnepi dallam: Mária” – a hála és köszönet fohász-szavai sorjáznak a kétütemű nyolcasok szép rendjében, majd az elragadtatás és játékoság hangneme rajzolja meg az unokák arcképét. A költő végül egy fénybe vont karácsony-verssel búcsúzik az olvasótól.

„Mondataink üde tisztása”-nak Lángi Péter teremtette-gondozta kertjének csak egy-egy ösvényét jártuk végig. Am láthattuk, hogy e metafora – *mondataink tisztása* – nemcsak a nyelvi megformálás szép természetességére és tisztaságára vonatkoztatható, hanem a világról szólásnak és az önkimondásnak hozzáadott tartalmi értékeire is: az eredet és a „hely” ismeretere, a szülők, a család szeretetere, a szűkebb és szélesebb pátria s nagyjaink tiszteletere, az egyetemes ember planetáris világ-tudatára. A „divatforradalmár” költők „tülekedése” idején olyan nézőpontváltást sugall e kötet, amely az újra humanizált költészet alapvető ismérve lehetne jelenünk alkotói számára.

(Pannon Tükör Könyvek, 2010)